

T.C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI

HAKKÂRİ İLİ SOSYOEKONOMİK ANALİZ RAPORU

Eylül, 2024

İçindekiler

1	Genel Bilgi	1
2	Nüfus Göstergeleri	3
3	Ekonomi	5
4	İstihdam	7
5	Dış Ticaret.....	9
6	Turizm Göstergeleri.....	9
7	Sanayi Göstergeleri	11
8	Eğitim Göstergeleri	14
9	Sağlık Göstergeleri	15
10	Tarım Göstergeleri.....	17
	KAYNAKÇA	20

Tablolar

Tablo 1: İdari Birim Sayıları	1
Tablo 2: İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması.....	3
Tablo 3: Kurumsal Olmayan Nüfusun İş Gücü Durumu [15+ yaş].....	7
Tablo 4: İl Düzeyinde İstihdam ve İşsizlik Oranları.....	8
Tablo 5: Dış Ticaret Verileri	9
Tablo 6: 2023 Yılı İşletme Belgeli Konaklama İstatistikleri.....	10
Tablo 7: 2022 Yılı Belediye Belgeli Konaklama İstatistikleri.....	11
Tablo 8: Coğrafi İşaretli Ürün Listesi	13
Tablo 9: Okul, Derslik ve Öğrenci Sayıları.....	14
Tablo 10: Sağlık Göstergeleri.....	16

Şekiller

Şekil 1: İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması.....	1
Şekil 2: İl SEGE-2017 Gelişmişlik Kademeleri Haritası.....	2
Şekil 3: Hakkâri İli Nüfus Değişimi	3
Şekil 4: Cinsiyete ve Yaş Aralıklarına Göre Nüfus Dağılımı.....	4
Şekil 5: Bağımlılık Oranları	5
Şekil 6: Net Göç ve Net Göç Hızı.....	5
Şekil 7: GSYH ve Kişi Başına GSYH	6
Şekil 8: Hakkâri İli Ekonominin İktisadi Faaliyet Kollarına Göre GSYH Dağılımı	6
Şekil 9: İşsizlik Oranı.....	7
Şekil 10: İstihdamın Sektörel Dağılımı, TRB2 Bölgesi	8
Şekil 11: Patent Başvuru Sayısı.....	12
Şekil 12: Faydalı Model Başvuru Sayısı	12
Şekil 13: Marka Başvuru ve Tescil Sayıları.....	13
Şekil 15: Lise ve Üniversite Mezunlarının Oranı.....	15
Şekil 16: Yüz Bin Kişi Başına Toplam Hastane Yatak Sayısı.....	16
Şekil 17: Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Sayısı.....	17
Şekil 18: Hayvansal Ürünlerin Üretim Miktarları	18
Şekil 19: Tarım Alanı ve Bitkisel Üretim Miktarı.....	19

1 Genel Bilgi

Hakkâri ili Türkiye'nin en fazla genç nüfus oranına sahip ili olup coğrafi olarak ülkenin doğusunda yer almaktadır. Hakkâri ili, doğudan İran ve güneyden Irak ile çevrelenmiştir. Hakkâri ilinde 8 belediye, 5 ilçe ve 140 mahalle bulunmaktadır. Hakkâri ilinin toplam yüzölçümü 7.095 kilometrekaredir.

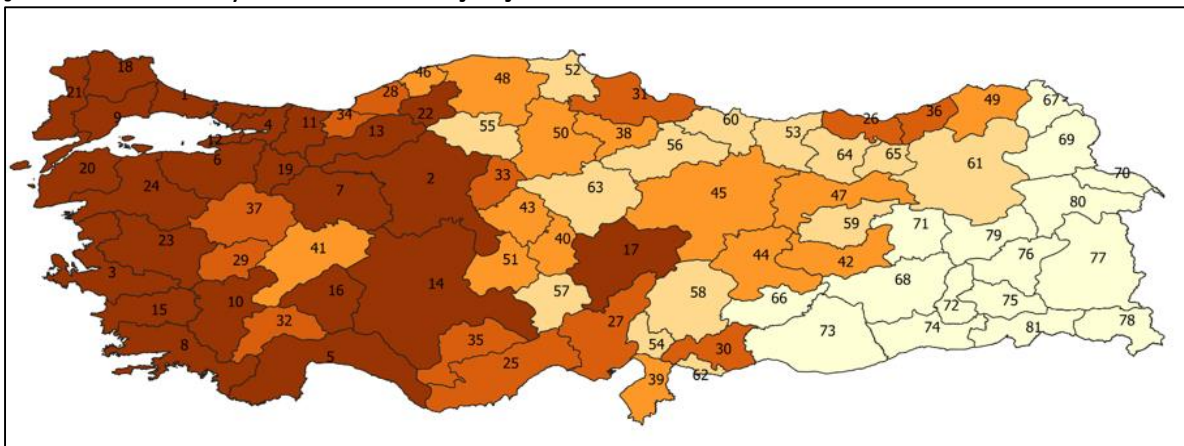
Tablo 1: İdari Birim Sayıları

İdari Birim	Sayı
Belediye sayısı	8
İlçe sayısı	5
Mahalle sayısı	140
Köy Sayısı	142

Kaynak: İçişleri Bakanlığı, 2024.

2017 yılı Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması'na (SEGE-2017) göre Hakkâri ili Türkiye'de 81 il arasında 78. sırada yer almaktadır. (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019a). Araştırmada sekiz başlık altında yer alan 52 değişken üzerinden Güçlü Temel Bileşenler Analizi yapılmıştır. SEGE-2017 çalışmasında kullanılan il bazında kişi başına düşen GSYH değişkeni hariç diğer tüm değişkenler, SEGE-2011 çalışmasında kullanılan veri setinde de yer almıştır. SEGE-2011'e göre Hakkâri ili 8. sırada yer almaktadır ve SEGE-2017'de Hakkâri ili iki sıra yükselerek 78. sıraya yükselmiştir.

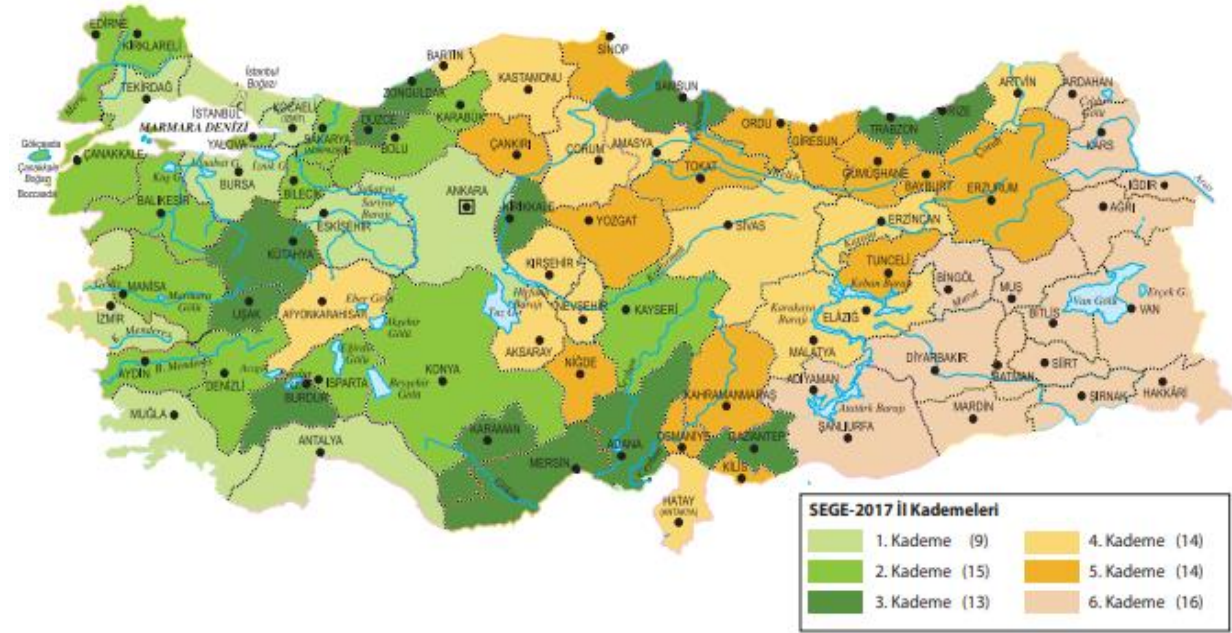
Şekil 1: İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması

Kaynak: İl SEGE-2017 çalışmasından üretilmiştir.

Türkiye’de bulunan iller sosyoekonomik gelişmişlik düzeyine göre altı kademeye ayrılmaktadır. En gelişmiş iller birinci kademede yer alırken, en az gelişmiş iller altıncı kademede yer almaktadır. Şekil 2’de yer alan Türkiye haritasına bakıldığında altıncı kademe illerinin Hakkâri’nin de içinde bulunduğu Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi illeri arasında yoğunlaştığı görülmektedir.

Şekil 2: İl SEGE-2017 Gelişmişlik Kademeleri Haritası

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019a.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan “İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”nda (SEGE 2022), 56 değişken kullanılarak Türkiye’de bulunan toplam 973 ilçenin göreceli sıralamaları ve kademeleri belirlenmiştir. Buna göre Hakkâri’nin sosyoekonomik gelişmişlik sıralaması en iyi olan ilçesi Merkez ilçesidir. 973 ilçe arasında 366. sırada olan Merkez ilçesinden sonra Çukurca 542. ve Yüksekova 613. sıralarda yer almıştır. İlçeler içerisinde en son sırada Şemdinli (746) ve Derecik (946) gelmektedir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022). Bu veriler ilçeler arasında (bölge içi) önemli sosyoekonomik gelişmişlik farkının olduğunu göstermektedir.

Tablo 2: İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması

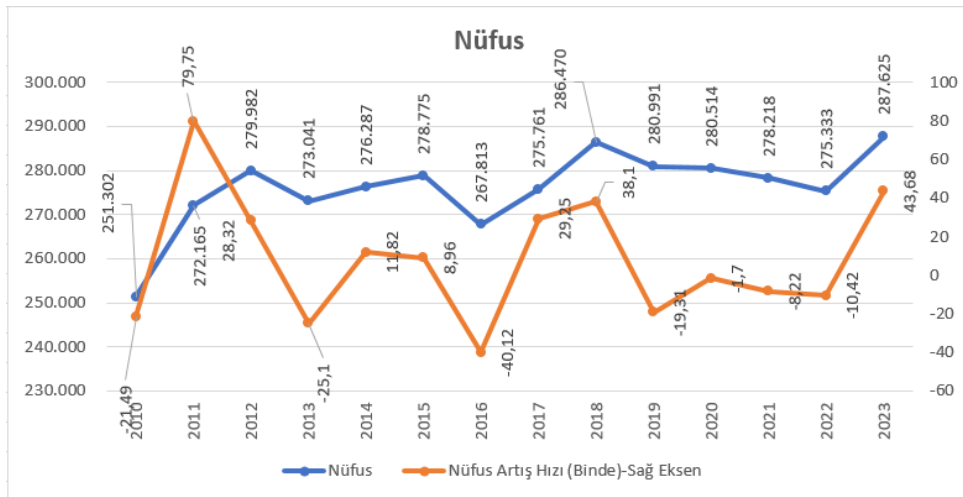
İlçe	2022 Sıralama	2017 Sıralama	Değişim
Hakkari / Merkez	366	427	61
Çukurca	542	715	173
Yüksekova	613	878	265
Şemdinli	746	918	172
Derecik	946	918	-28

Kaynak: İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2022) isimli çalışmadan üretilmiştir.

2 Nüfus Göstergeleri

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) verilerine göre, Hakkâri ilinin 2023 yılı itibarıyla toplam nüfusu 287.625'dir. Nüfus bir önceki yıla göre %43,6 artış kaydetmiştir. Nüfusun %64,3'ü il ve ilçe merkezlerinde (184.962 kişi), %35,7 (102.663 kişi) ise belde ve köylerde yaşamaktadır. Toplam nüfusun 154.235'i (%54) erkeklerden ve 133.390'ı (%46) kadınlardan oluşmaktadır. Kilometrekareye düşen kişi sayısı 40'tır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a).

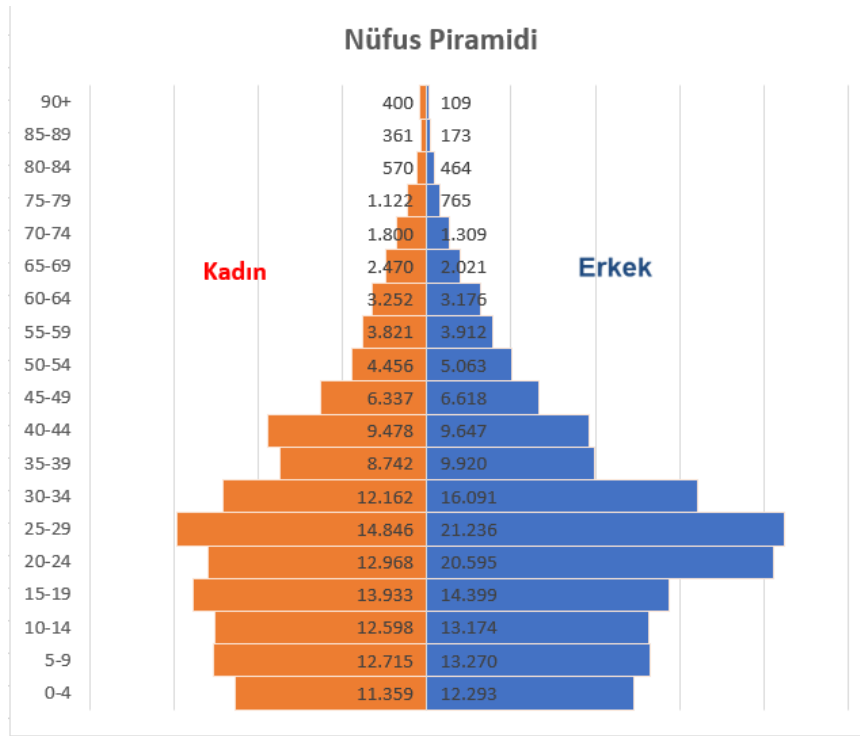
Şekil 3: Hakkâri İli Nüfus Değişimi

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a.

Hakkâri ili oldukça genç bir nüfus yapısına sahiptir. TÜİK verilerine göre 2023 nüfusun %47,7'si 25 yaşın altındadır. Ortanca yaş 25,9 olup 34 yaş olan Türkiye ortalamasından oldukça düşüktür. Ortalama hanehalkı büyüklüğü 4,5 olup Türkiye ortalaması olan 3,1'in üzerindedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a).

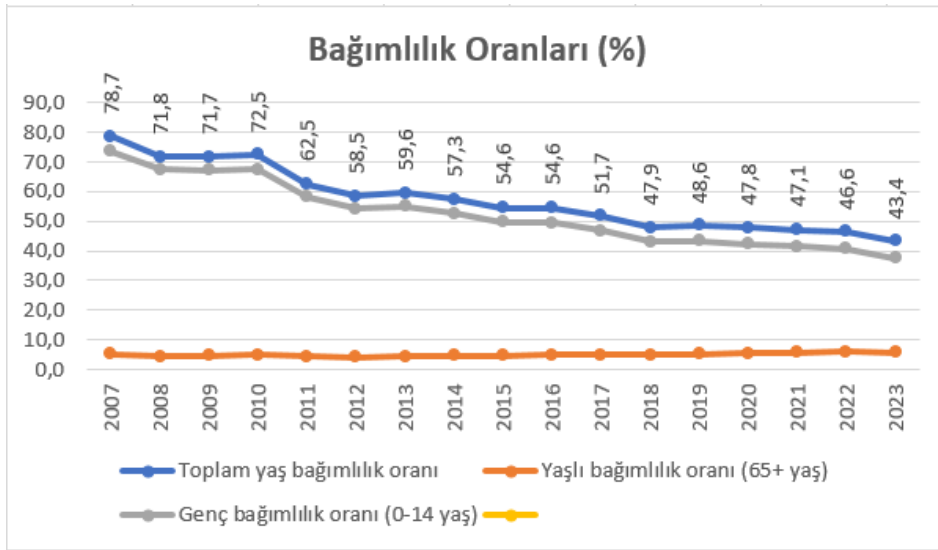
Şekil 4: Cinsiyete ve Yaş Aralıklarına Göre Nüfus Dağılımı

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a.

“15-64” yaş grubundaki her 100 kişi için “0-14” ve “65 ve daha yukarı” yaş gruplarındaki kişi sayısı olarak tanımlanan bağımlılık oranı verilerine bakıldığında Hakkâri’de özellikle genç bağımlılık oranının çok yüksek olduğu görülmektedir. Toplam bağımlılık oranı yıllar içerisinde gerilemiş olsa da hala %40’ın üzerindedir. Türkiye için bu oran 2023 yılı için %46,3 seviyesindedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a).

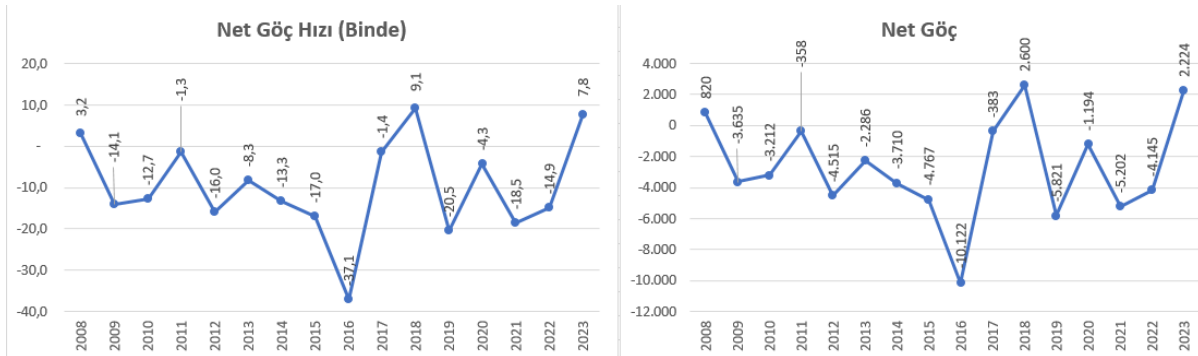
Şekil 5: Bağımlılık Oranları

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a.

Hakkâri ilinde doğumlara bağlı olarak nüfus artarken verilen göç alınan göçten fazla olduğu için net göç genellikle negatif olmaktadır. 2023 yılında Hakkâri'ye göç eden kişi sayısı 14.956, Hakkâri'den başka illere göç eden kişi sayısı ise 12.732'dir. Net göç 2.224 olurken net göç hızı son on beş yılda ilk kez 2023 yılında pozitif yönlü olarak gerçekleşmiş olup bu rakam %7,76 düzeyindedir. Son 6 yılda toplam net göçün -10.000'in üzerinde olması nüfus artışını olumsuz yönde etkilemektedir.

Şekil 6: Net Göç ve Net Göç Hızı

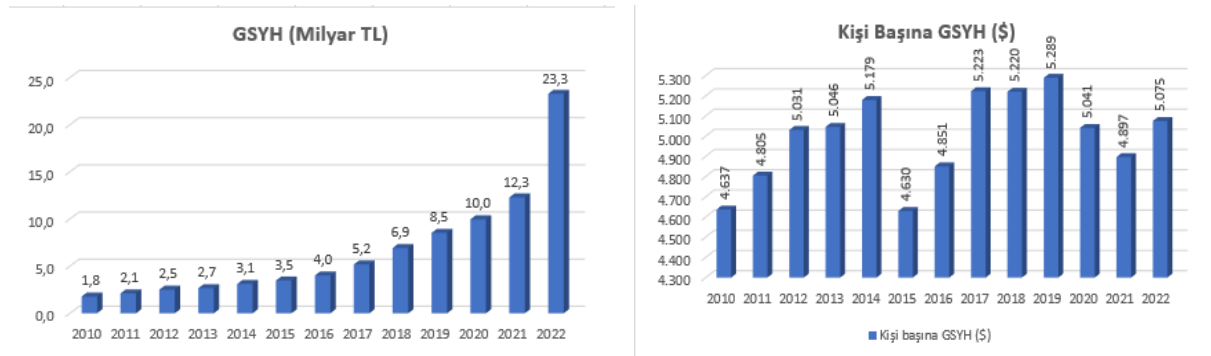
Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a.

3 Ekonomi

Türkiye İstatistik Kurumunun verilerine göre Hakkâri ilinin ekonomik büyüklüğü (gayri safi yurt içi hâsıla değeri (GSYH) 2022 yılında 23,3 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Bu veriye göre Hakkâri ekonomisinin Türkiye içerisindeki payı %0,16 seviyesindedir. Kişi başına GSYH

değeri 2022 yılı için 5.075 dolar (84.114 TL) olarak gerçekleşmiştir. Türkiye ile karşılaştırıldığında, kişi başına düşen GSYH değerlerinin oldukça düşük olduğu ve Türkiye'nin kişi başına GSYH'sinin (10.659 dolar, 176.651 TL) yaklaşık %48'ine denk geldiği görülmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a).

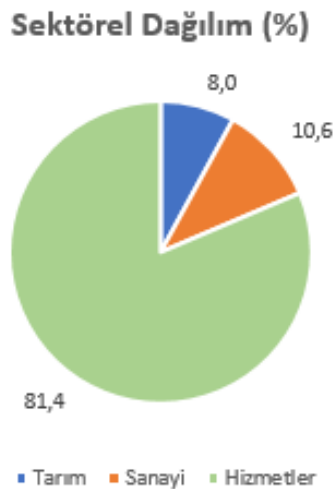
Şekil 7: GSYH ve Kişi Başına GSYH

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a.

İktisadi faaliyet kollarına göre cari fiyatlarla GSYH oranları incelendiğinde Hakkâri ekonomisinde hizmetler sektörünün öne çıktığı görülmektedir. 2022 yılında hizmetler sektörünün payı %81,4 iken sanayi sektörünün payı %10,6 ve tarım sektörünün payı %8 seviyesindedir. Türkiye (tarım %7,2, sanayi %35,0, hizmetler %57,8) ile Hakkâri verileri karşılaştırıldığında, Hakkâri ilinde sanayinin ekonomideki payının düşük, tarım ve hizmetler sektörünün ise yüksek olduğu söylenebilir.

Şekil 8: Hakkâri İli Ekonominin İktisadi Faaliyet Kollarına Göre GSYH Dağılımı

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a.

4 İstihdam

Türkiye İstatistik Kurumu, istihdam ve işsizlik verilerini 18 Temmuz 2024 tarihine kadar il bazında değil Düzey-2 bazında açıklamaktaydı. 2023 yılında TRB2 Bölgesi'nde istihdam oranı %40 olurken işsizlik oranı %17,2 seviyesinde gerçekleşmiştir.

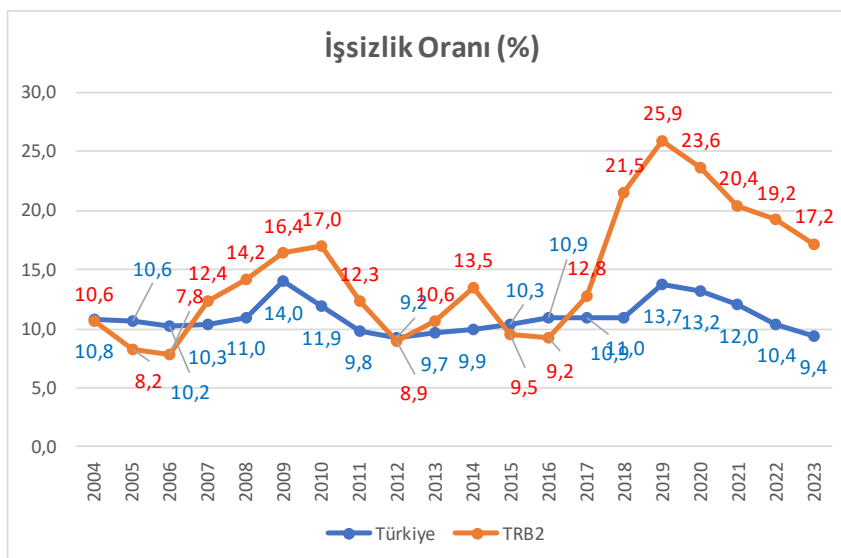
Tablo 3: Kurumsal Olmayan Nüfusun İş Gücü Durumu [15+ yaş]

İşgücü İstatistikleri	2010		2023	
	Türkiye	TRB2 Bölgesi	Türkiye	TRB2 Bölgesi
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (1000)	52.541	1.138	65.425	1.403
İş gücü (1000)	25.641	500	34.896	677
İstihdam (1000)	22.594	415	31.632	561
İşsiz (1000)	3.046	85	3.264	117
İş gücüne dâhil olmayan nüfus (1000)	26.901	639	30.528	725
İş gücüne katılma oranı (%)	48,8	43,9	53,3	48,3
İşsizlik oranı (%)	11,9	17,0	9,4	17,2
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	14,8	24,5	-	-
İstihdam oranı (%)	43,0	36,4	48,3	40,0

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a.

İstihdamın en önemli göstergesi olan işsizlik oranı hem Türkiye hem de TRB2 Bölgesi'nde 2019 yılında oldukça yüksek seviyeleri gördükten sonra gerilemeye başlamıştır. 2019 yılında %25,9 olan TRB2 Bölgesi işsizlik oranı yıllar içinde azalarak %17,2'ye gerilemiştir.

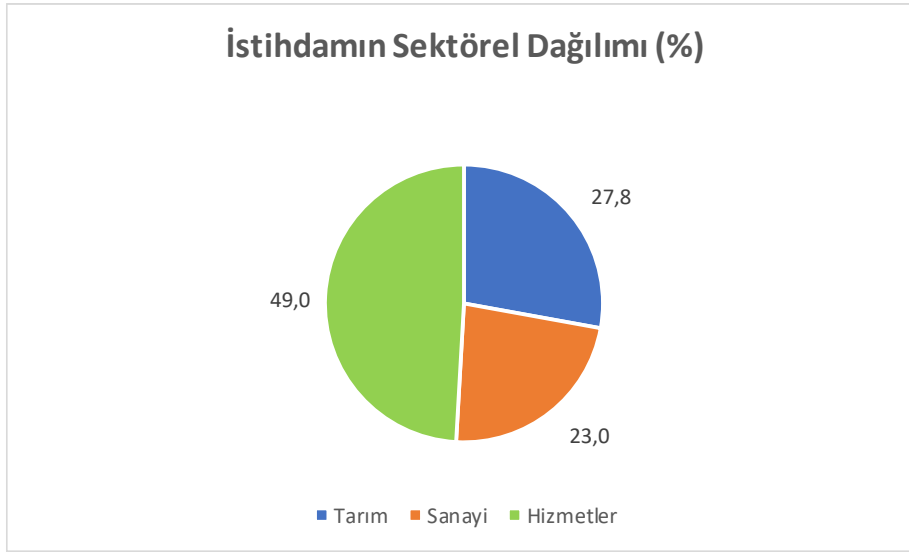
Şekil 9: İşsizlik Oranı

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a.

İstihdamın sektörel dağılımı incelendiğinde 2023 yılında TRB2 Bölgesi'nde hizmetler sektörünün payının %49, sanayi sektörünün payının %23 olduğu ve tarım sektörünün payının ise %27,8 olduğu görülmektedir. Tarım sektöründe istihdam oranı çok yüksek olmasına rağmen üretimdeki payının düşük olması katma değerli üretimin yeterli olmamasından ya da gizli işsizlikten kaynaklı olabilir. Sektörel bazda Türkiye ile karşılaştırıldığında (hizmetler %57,6 tarım %14,8, sanayi %27,5) tarımdaki istihdam oranının oldukça yüksek olduğu söylenebilir.

Şekil 10: İstihdamın Sektörel Dağılımı, TRB2 Bölgesi

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a.

18 Temmuz 2024 tarihinde Türkiye İstatistik Kurumu 2022 ve 2023 yıllarına ait İl Düzeyinde İşgücü İstatistiklerini yayımlamıştır. Buna göre Hakkâri ili 2023 yılında %49,9 iş gücüne katılma oranı ile iller sıralamasında 55. sırada yer almaktadır. İstihdam oranı %38,2 olan Hakkâri ili %23,3 işsizlik oranı ile 1. sırada yer almaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024b).

Tablo 4: İl Düzeyinde İstihdam ve İşsizlik Oranları

Oranlar	2022	2022 Sıralama	2023	2023 Sıralama
İşgücüne Katılma Oranı (%)	48,5	67	49,9	55
İstihdam Oranı (%)	35,1	79	38,2	76
İşsizlik Oranı (%)	27,8	1	23,3	1

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024b.

Sosyal Güvenlik Kurumunun (SGK) verilerine göre 2023 yılı Aralık ayı itibarıyla Hakkâri ilinde aktif sigortalı sayısı 66.107'dir. Bu çalışanların 35.108'i 4a kapsamında, 6.364'ü 4b kapsamında ve 24.635'i 4c kapsamındadır (Sosyal Güvenlik Kurumu, 2024).

5 Dış Ticaret

Türkiye İstatistik Kurumunun verilerine göre Hakkâri ilinde 2022 yılında ihracat 99,2 milyon dolar, ithalat 89,8 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Kişi başına ihracat 2022 yılında 361 dolar olurken kişi başına ithalat 326 dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Türkiye'nin kişi başına ihracat ve ithalat verileri ile karşılaştırıldığında Hakkâri ilindeki değerlerin oldukça düşük kaldığı görülmektedir.

Tablo 5: Dış Ticaret Verileri

Dış Ticaret Verileri	2021	2022
Toplam İhracat (bin \$)	56.015	99.275
Toplam İthalat (bin \$)	72.570	89.840
Dış Ticaret Hacmi (İhracat + İthalat bin \$)	128.585	189.115
Dış Ticaret Açığı (İhracat - İthalat bin \$)	-16.555	9.435
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı ((İhracat/İthalat)*100)	77,2	110,5
Kişi Başına İhracat (İhracat/Nüfus) (dolar)	201	361
Kişi Başına İthalat (İthalat/Nüfus) (dolar)	261	326

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (2024).

Kişi başına ihracat ve ithalat, TÜİK verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Ticaret Bakanlığı faaliyet illerine göre ihracat verilerini yayımlamaktadır. Bu verilerin, ihracatçı firmaların kanuni merkezleri bazında açıklanan veriler ile karşılaştırıldığında farklılıklar ortaya çıktığı görülmektedir. Faaliyet illerine göre Hakkâri ilinin ihracat tutarı 2022 yılında 58 milyon dolar olurken 2023 yılında 48,4 milyon dolar seviyesinde gerçekleşmiştir (Ticaret Bakanlığı, 2024). Bu veriler dikkate alındığında kişi başına ihracat tutarının 2022 yılında 210 dolar ve 2023 yılında 168 dolar olduğu hesaplanmıştır.

6 Turizm Göstergeleri

Hakkâri ili son yıllarda özellikle İranlı ve Iraklı vatandaşlar için özellikle doğa turizmi olmak üzere önemli bir turizm merkezi haline gelmiştir. Bölge, dağlık yapısı ve keşfedilmemiş doğal güzellikleri ile kış ve doğa turizmi için önemli imkânlarla sahiptir. Turizm sektörü başta oteller, giyim ve ayakkabı mağazaları, lokanta ve kafeler olmak üzere birçok sektör için önemli bir gelir

kaynağı olmuştur. Özellikle Türkiye'nin her köşesinden kayak meraklılarının, dağcılarının ve doğaseverlerin yoğun ilgi gösterdiği Hakkâri Mergabütan Kayak Merkezi'nde Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, Hakkâri İl Özel İdaresi ve Hakkâri Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü iş birlikleri ile hayata geçirilen projelerle 1.100 metrekare kapalı alana sahip bir kayak evi; 1.050 metre hat boyuna sahip 4 oturaklı telesiyej; 50 odalı, 120 yatak kapasiteli 5.100 m² kapalı alana sahip otel ve 180 metre uzunluğunda yürüyen bant inşa edilmiştir. Hakkâri Mergabütan Kayak Merkezi'ne yılda 150 bin ziyaretçi gelmekte ve 13 bin öğrenciye kayak dersi verilmektedir. Kent merkezine 12 kilometredeki 2 bin 800 rakımlı Mergabütan Kayak Merkezi'nde sürekli hale gelen kar festivalleri düzenlenmekte olup 10-11 Şubat 2024 tarihlerinde düzenlenen "5. Kar Festivali"ne 16 binin üzerinde kişi katılmıştır. Hakkâri Merkez ilçede yer alan Mergabütan Kayak Merkezi'nin tanıtımına yönelik faaliyetlere önem verilmekte olup bu kapsamda Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı desteği ile Mergabütan Kayak Tesisi projelerinin tanıtımının ve görünürlüğünün sağlanması amacıyla 8k profesyonel kameralar kullanılarak tüm pist güzergâhları, teleferik, t-bar, otel binası ve kayak odaları 360 derece panorama olarak çekilmiş, Google ve Yandex haritalar sokak görünümüne eklenmiştir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre 2023 yılında Hakkâri ilinde işletme (Bakanlık) belgeli tesislerde ortalama kalış süresi 1,43 gece olarak gerçekleşmiştir. Yabancı turistlerde bu süre 1,47 iken yerli turistlerde 1,42 olmuştur. Türkiye'de ortalama kalış süresi 2,63 gecedir. Bu tesislerde toplam geceleme 61.929 olarak gerçekleşmiştir. Doluluk oranı toplamda %22,82 seviyesinde gerçekleşmiştir. En yüksek doluluk oranına sahip ilçeler Merkez (%32,49) ve Yüksekova (%22,16)'dır.

Tablo 6: 2023 Yılı İşletme Belgeli Konaklama İstatistikleri

	Tesis Geliş Sayısı			Ortalama Kalış Süresi			Doluluk Oranı (%)		
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
Merkez	1.105	25.110	26.215	1,52	1,05	1,07	1,95	30,54	32,49
Yüksekova	3.932	30.857	34.789	1,45	1,67	1,64	2,21	19,95	22,16
Çukurca		334	334	0,00	7,22	7,22	0,00	37,21	37,21
Şemdinli	4	377	381	1,75	1,22	1,23	0,09	5,81	5,90
Derecik		210	210	0,00	1,78	1,78	0,00	1,30	1,30
Toplam	5.041	56.888	61.929	1,47	1,42	1,43	1,91	20,91	22,82

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, 2024.

Belediye belgeli konaklama tesislerinde 2022 yılında ortalama 1,98 gece kalınmıştır. Yabancı turistlerde bu oran 2,15, yerli turistlerde ise 1,98 olarak gerçekleşmiştir. Bu tesislerde toplam geceleme 60.583 olmuştur.

Tablo 7: 2022 Yılı Belediye Belgeli Konaklama İstatistikleri

	Tesis Geliş Sayısı			Ortalama Kalış Süresi			Doluluk Oranı (%)		
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
Merkez	335	46.195	46.530	2,47	1,70	1,70	0,57	53,54	54,11
Yüksekova	375	7.095	7.470	1,87	2,57	2,54	1,25	32,49	33,74
Çukurca		892	892	0,00	2,83	2,83	0,00	35,34	35,34
Şemdinli		5.479	5.479	0,00	3,46	3,46	0,00	53,16	53,16
Derecik	2	210	212	3,50	2,87	2,87	0,10	8,36	8,46
Toplam	712	59.871	60.583	2,15	1,98	1,98	0,61	47,00	47,61

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, 2024.

7 Sanayi Göstergeleri

Hakkâri Organize Sanayi Bölgesi'nin, Yüksekova ilçesine bağlı Büyükçiftlik Beldesi sınırları içerisinde 145 hektar alanın hazine tapu tescili yapılmış ve yer seçimi tamamlanmıştır. Kuruluş protokolü imzalanarak 17.06.2020 tarihinde T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının onayına gönderilmiş olup 01.07.2020 tarihinde 355 sicil numarası ile tüzel kişiliği Bakanlık tarafından onaylanmıştır. Organize sanayi bölgesinin jeolojik/jeoteknik zemin etüdü uygulamaları, imar parselasyon tapu işleri (145 hektar, 142 parsel) ve altyapı uygulama projeleri tamamlanmıştır. Keşif bedeli 362 milyon TL olarak hesaplanmış ve altyapı işleri için Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü tarafından T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına kredi talebinde bulunulmuştur.

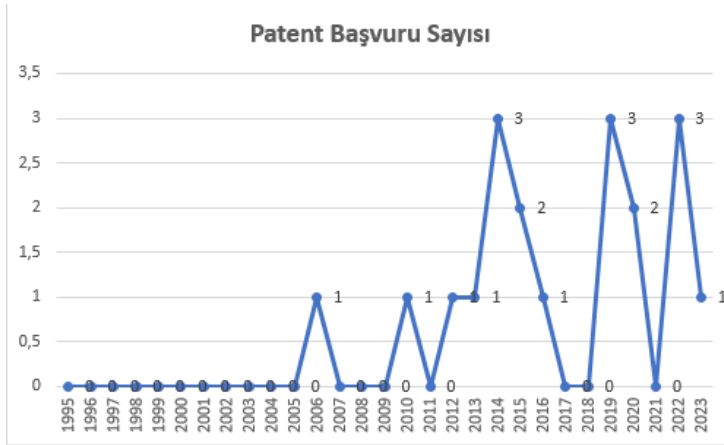
Tablo 9: Hakkâri İli OSB Verileri

OSB Unvanı	Hakkâri Yüksekova
OSB Türü	Karma
Fiili Durumu	Planlama Aşamasında
Kuruluş Onayı Veren Bakanlık	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
OSB Alanı (Hektar)	145
Toplam Parsel Sayısı	142
Tahsis Edilen Parsel Sayısı	0
Tahsis Edilecek Parsel Sayısı	142
Üretim Yapılan Parsel Sayısı	0
İnşaatı Devam Eden Parsel Sayısı	0
Diğer Parseller	0

Kaynak: Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kuruluşu, 2024.

Türk Patent ve Marka Kurumunun verilerine göre son birkaç yıl içerisinde Hakkâri ilinden yapılan patent başvuru sayısında artış yaşandığı gözlenmiştir. 2022 yılında 3 olan patent başvuru sayısı 2023 yılında 1 olarak gerçekleşmiştir. 2004 yılından bu yana 1 adet patent tescili gerçekleşmiştir (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2024a).

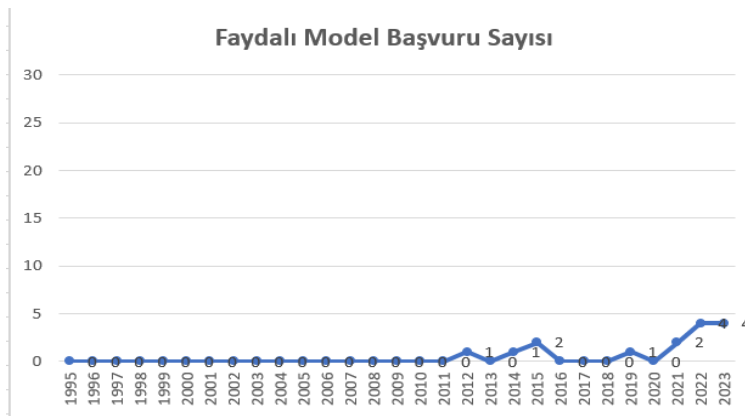
Şekil 11: Patent Başvuru Sayısı

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu, 2024a.

Hakkâri ilinden yapılan faydalı model başvuru sayısında son yıllarda gözle görülür bir artış yaşanmıştır. Faydalı model başvuru sayısı 2023 yılında 4'e ulaşmıştır. 2009-2023 yılları arasında 2 adet faydalı model tescil edilmiştir (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2024a).

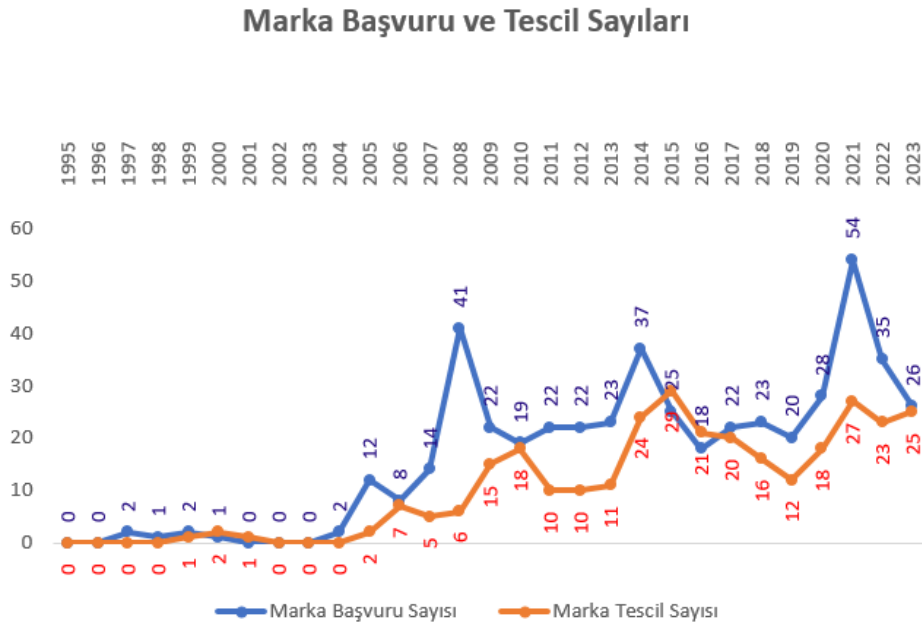
Şekil 12: Faydalı Model Başvuru Sayısı

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu, 2024a.

1995-2023 yılları arasında Hakkâri ilinde gerçekleşen marka başvuru sayısı 479 olurken 303 adet marka tescili gerçekleşmiştir. Son yıllarda yıllık marka tescil sayısı 30'a yaklaşmıştır (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2024a).

Şekil 13: Marka Başvuru ve Tescil Sayıları

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu, 2024a.

2011-2023 yılları arasında 21 adet tasarım başvurusu yapılmış olup bunların 11 adedi tescil edilmiştir (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2024a). Türk Patent ve Marka Kurumunun coğrafi işaret verilerine göre Hakkâri iline tescil edilmiş tamamı Mahreç işareti olmak üzere 12 adet coğrafi işaretli ürün bulunmaktadır (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2024b).

Tablo 8: Coğrafi İşaretli Ürün Listesi

Sıra No	Coğrafi İşaretin Adı	Tescil Yılı	Türü	Ürün grubu
1	Gayle Zengil	2023	Mahreç İşareti	Yemekler ve çorbalar
2	Hakkâri Girara Huluga	2023	Mahreç İşareti	Yemekler ve çorbalar
3	Hakkâri Gulol	2023	Mahreç İşareti	Yemekler ve çorbalar
4	Hakkâri Kadesi	2023	Mahreç İşareti	Fırıncılık ve pastacılık mamulleri, hamur işleri, tatlılar
5	Hakkâri Kepaye	2023	Mahreç İşareti	Yemekler ve çorbalar
6	Hakkâri Kilimi	2023	Mahreç İşareti	Halılar ve kilimler
7	Hakkâri Lalaped Tatlısı	2024	Mahreç İşareti	Fırıncılık ve pastacılık mamulleri, hamur işleri, tatlılar
8	Hakkâri Doleme	2017	Mahreç İşareti	Yemekler ve çorbalar
9	Hakkâri Doğaba	2017	Mahreç İşareti	Yemekler ve çorbalar
10	Hakkâri Kırıs	2017	Mahreç İşareti	Yemekler ve çorbalar
11	Yüksekova Çiçek Peyniri	2022	Mahreç İşareti	Peynirler
12	Çukurca Tahini	2024	Mahreç İşareti	Diğer ürünler

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu, 2024b.

Raporun hazırlandığı tarih itibarıyla başvuru süreci devam eden 4 adet ürün bulunmaktadır. Bunlar; Hakkâri Şirden Mayası (Mahreç İşareti), Kifket Sevelok (Mahreç

İşareti), Kifket Sirk (Mahreç İşareti) ve Şemdinli Balı (Menşe Adı) şeklindedir (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2024c).

8 Eğitim Göstergeleri

Milli Eğitim Bakanlığının verilerine göre 2022-2023 eğitim döneminde okul öncesinde yaklaşık 8 bin, ilkokulda yaklaşık 20 bin, ortaokulda yaklaşık 24 bin ve ortaöğretimde yaklaşık 34 bin öğrenci bulunmaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2024). Hakkâri Üniversitesinde 2.009 ön lisans, 2.053 lisans, 362 yüksek lisans ve 2 doktora öğrencisi olmak üzere 4.426 öğrenci eğitim almaktadır (Yükseköğretim Kurulu, 2024).

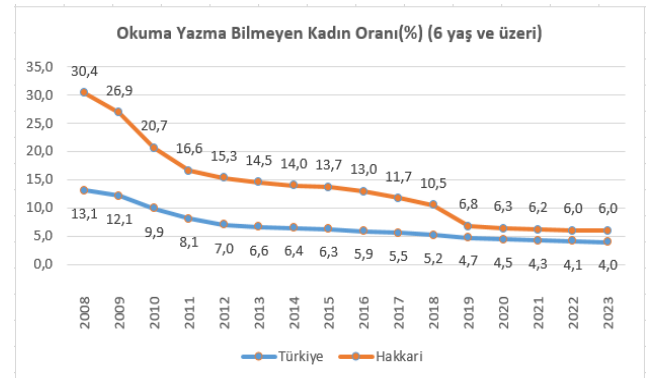
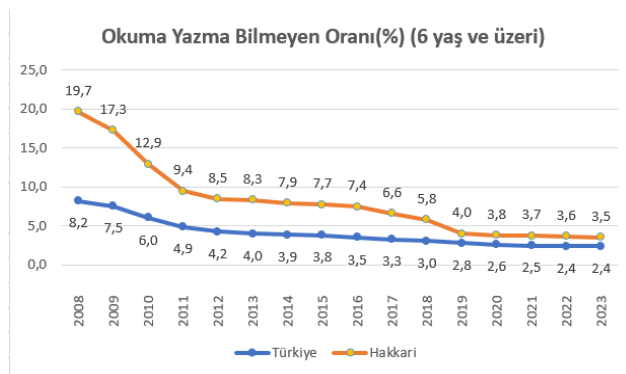
Tablo 9: Okul, Derslik ve Öğrenci Sayıları

Eğitim Kademesi	Okul Sayısı	Derslik Sayısı	Öğrenci Sayısı
Okul Öncesi	186	237	7.637
İlkokul	214	1.259	20.040
Ortaokul	139	664	24.407
Ortaöğretim	57	886	34.460

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı, 2024.

2008 yılında Türkiye’de 6 yaş ve üzeri okuma yazma bilmeyenlerin oranı %8,2 iken Hakkâri’de %20’ye yakın bir seviyede gerçekleşmiştir. Hakkâri ilinde bu oran hızla gerilemiş ve 2023 yılında %3,5 seviyesine inmiştir. Kadınlarda okuma yazma bilmeyenlerin oranı 2008-2023 arasında %30’dan %6’ya gerilemiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a).

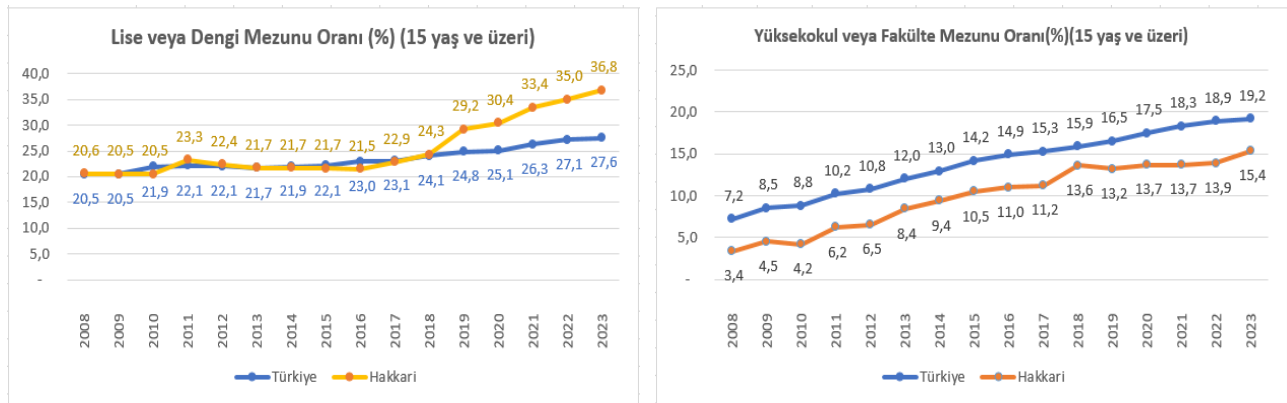
Şekil 14: Okuma Yazma Bilmeyenlerin Oranı

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a.

15 yaş ve üzeri nüfusta lise ve dengi okul bitirenlerin oranı 2023 yılında Hakkâri ilinde %36,8'e, Türkiye'de ise %27,6'ya yükselmiştir. Yıllar içerisinde Hakkâri ve Türkiye ortalaması arasındaki fark artarak 9 puana çıkmıştır. 2008 yılında 15 yaş ve üzeri nüfusta lise veya dengi kadın mezunu oranı %10 iken Türkiye'de %17,1 seviyesindedir. 2023 yılına gelindiğinde Türkiye'de bu oran %23,9 olurken Hakkâri'de %30,8 olarak gerçekleşmiştir. 15 yaş ve üzeri yüksekokul veya fakülte mezunu oranı 2023 yılında Türkiye'de %19,2, Hakkâri ilinde ise %15,4 seviyesindedir. Kadınlarda bu oran Türkiye için %18,5, Hakkâri için %12'dir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a). Mezun oranlarında Hakkâri ilinin son yıllarda yüksek bir performans sergilediği görülmektedir. Bunda eğitim altyapısındaki iyileşmeler, ailelerin başta kız çocukların eğitimi olmak üzere eğitime bakış açılarındaki değişim, hanehalkı gelirinde artış yaşanması gibi faktörlerin etkili olduğu değerlendirilmektedir.

Şekil 14: Lise ve Üniversite Mezunlarının Oranı

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a.

9 Sağlık Göstergeleri

Sağlık Bakanlığının verilerine göre 2022 yılında Hakkâri ilinde toplam 5 adet hastane faaliyet göstermektedir. Yatak sayısı 494 ve 10.000 kişiye düşen yatak sayısı 17,9 olup, bu oran Türkiye ortalamasının (30,7) altındadır. Hakkâri ilinde 90 aile hekimliği birimi bulunmaktadır. Aile hekimliği birimi başına 3.059 kişi düşmektedir. İlde 26 adet acil yardım istasyonu ve 56 adet acil yardım ambulansı bulunmaktadır. 180 uzman hekim bulunurken toplam 375 hekim faaliyet göstermektedir. Hakkâri'de çalışan diş hekimi sayısı 56 olurken, eczacı sayısı 55'tir. Hastanelerde 492 hemşire ve 164 ebe görev yapmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2024).

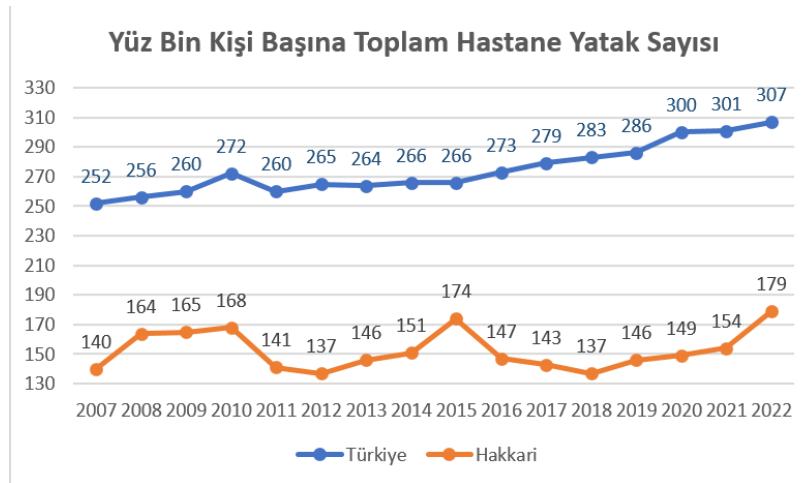
Tablo 10: Sağlık Göstergeleri

Sağlık Göstergeleri	Hakkâri	Türkiye
Hastane Sayısı	5	1.555
Yatak Sayısı	494	262.190
10.000 Kişiye Düşen Yatak Sayısı	17,9	30,7
Aile Hekimliği Birimi Sayısı	90	27.762
Aile Hekimliği Birimi Başına Düşen Nüfus	3.059	3.072
Acil Yardım İstasyon Sayısı	26	3.290
Acil Yardım Başına Düşen Nüfus	10.590	25.921
Acil Yardım Ambulans Sayısı	56	5.735
Acil Yardım Ambulans Başına Düşen Nüfus	4.917	14.870
Uzman Hekim	180	95.600
Pratisyen Hekim	195	53.697
Asistan Hekim	0	45.391
Toplam Hekim	375	194.688
Toplam Diş Hekimi	56	42.359
Eczacı	55	38.981
Hemşire	492	243.565
Ebe	164	59.632
Diğer Sağlık Personeli	675	232.661

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, 2024.

Türkiye İstatistik Kurumunun verilerine göre yüz bin kişi başına toplam hastane yatak sayısı 2018 yılından 2022 yılına kadar artış göstermiştir. Hakkâri’de 2018 yılında 137 olan yüz bin kişi başına toplam hastane yatak sayısı 2022 yılında 179 olarak gerçekleşmiştir. Benzer bir artışın Türkiye’de de gerçekleştiği görülmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a).

Şekil 15: Yüz Bin Kişi Başına Toplam Hastane Yatak Sayısı

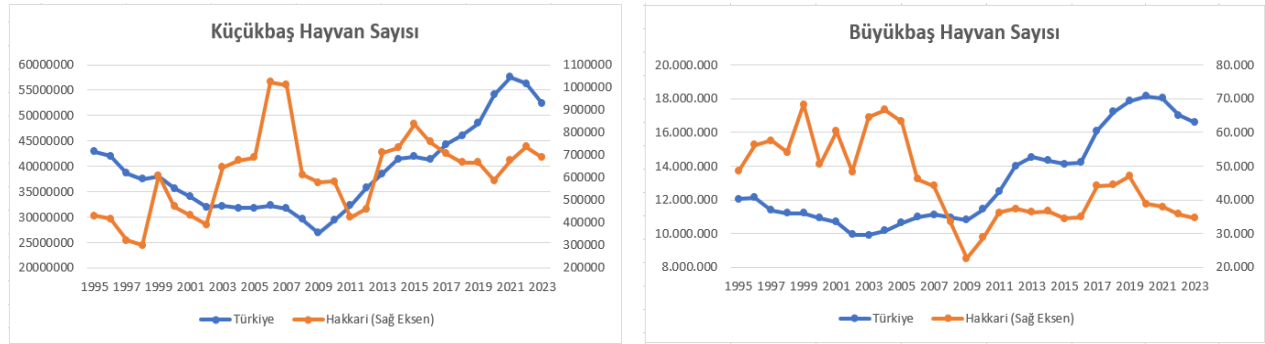

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a.

10 Tarım Göstergeleri

Hakkâri ilinin ekonomisinde tarım ve hayvancılığın önemli bir yeri bulunmaktadır. Özellikle küçükbaş hayvancılıkta ve yem bitkileri üretiminde Türkiye'nin gelişime açık illerinden biri olduğu söylenebilir. Türkiye İstatistik Kurumunun verilerine göre 2023 yılı küçükbaş hayvan varlığı 688.466 baş olup Türkiye'de 32. sırada bulunmaktadır. Küçükbaş hayvan varlığı bir yandan süt ve kırmızı et sektörleri için girdi sağlarken bir yandan da yem bitkileri üretiminin yaygınlaşmasına katkı sağlamaktadır. Hakkâri ilinde büyükbaş hayvan sayısı 34.545 olup ülkede 76. sırada yer almaktadır. Hakkâri ili 75.547 baş kümes hayvanı varlığı ile 76. sıradadır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a).

Şekil 16: Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvan Sayısı

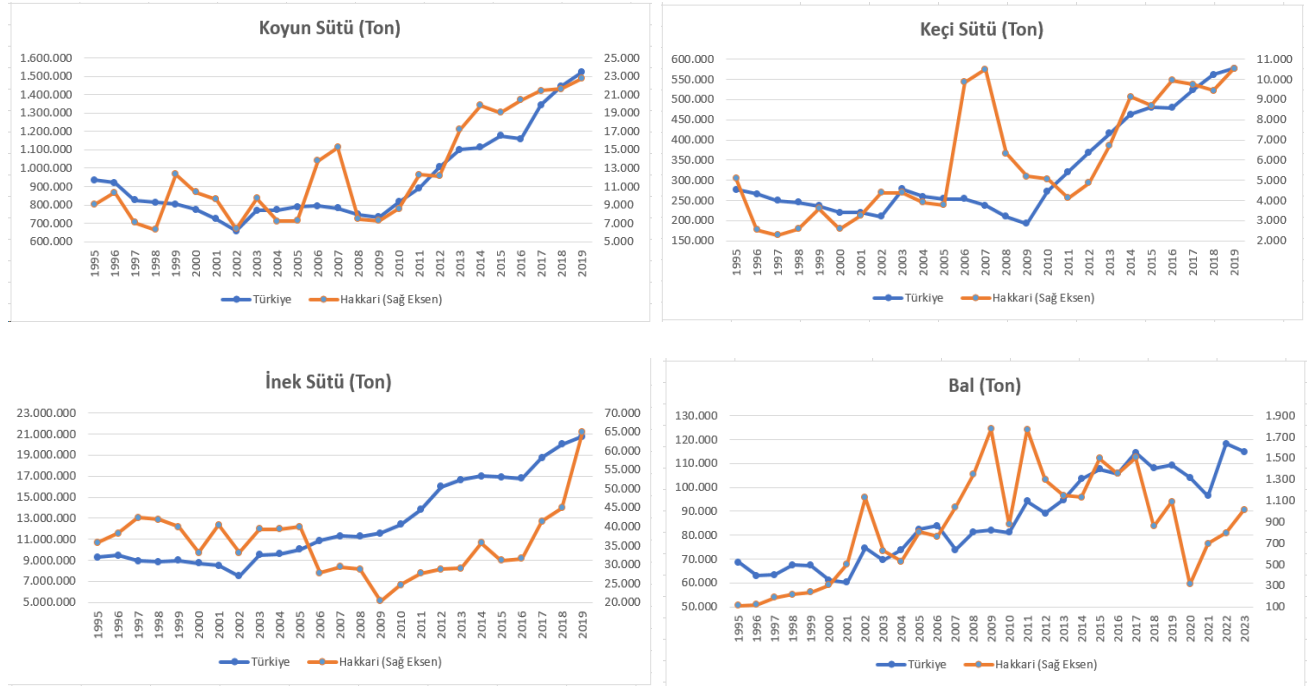

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a.

2021 yılında Hakkâri ilinin bitkisel üretim değeri 321,5 milyon TL olarak hesaplanmıştır. Canlı hayvanların değeri 2021 yılında 1 milyar TL ve hayvansal üretim değeri 2020 yılında yaklaşık 299 milyon TL seviyesindedir. Canlı hayvanların değerinde Hakkâri ili 67. sırada ve hayvansal üretim değeri verilerinde 65. sırada yer almaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a).

Hayvansal ürünlerin üretimi konusunda son yıllarda Hakkâri ilinin ivme kazandığı görülmektedir. Özellikle bal üretiminde Türkiye'de söz sahibi olduğu söylenebilir. 2023 yılına göre Hakkâri ili 167.153 toplam kovan sayısı ile 16. sırada yer almaktadır. Özellikle 2021 yılından itibaren bal üretiminde gözle görülür bir artış kaydedilmiştir. 2023 yılında Hakkâri ilinde 1.015 ton bal üretimi gerçekleşmiştir. Ülke üretiminin %1'ine denk gelen bu üretim miktarıyla Hakkâri ili 26. sırada yerini almıştır. Türkiye İstatistik Kurumunun en güncel verisi olan 2019 yılı koyun sütü miktarı Hakkâri ilinde 22.786 ton koyun sütü üretilmiş, inek sütü üretim miktarı ise 65.062 ton olarak gerçekleşmiştir. Hakkâri ili koyun sütü üretiminde 23. sırada, inek sütü üretiminde 71. sırada yer almıştır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a).

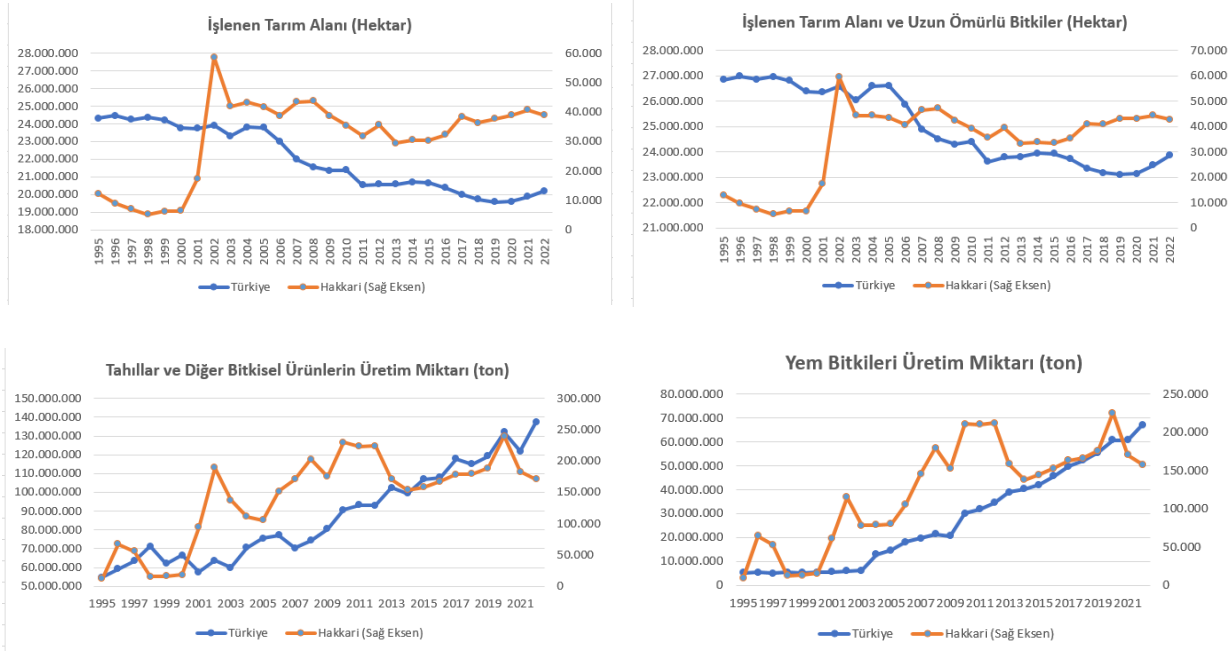
Şekil 17: Hayvansal Ürünlerin Üretim Miktarları

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a.

2022 yılında Türkiye’de işlenen toplam tarım alanı 20,2 milyon hektardır. Hakkâri ilinde işlenen toplam tarım alanı yaklaşık 39 bin hektardır. Türkiye’de tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin üretim miktarı 2022 yılında toplam 137,4 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Hakkâri ilinde bu veri yaklaşık 171 bin ton olup Türkiye’deki bitkisel üretimin altında yer almaktadır. Yem bitkileri üretimi 2022 yılında Türkiye’de 67 milyon ton, Hakkâri ilinde ise 157 bin ton seviyesindedir. Bu verilere göre Hakkâri ilinin yem bitkileri üretimi Türkiye’nin %0,24’üne denk gelmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a).

Şekil 18: Tarım Alanı ve Bitkisel Üretim Miktarı

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a.

KAYNAKÇA

- İçişleri Bakanlığı. (2024). *Türkiye Mülki İdare Bölümleri Envanteri*. <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkildariBolumleri.aspx>. Erişim Tarihi: 11.07.2024.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü. (2024). *Konaklama İstatistikleri*. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201120/konaklama-istatistikleri.html>. Erişim Tarihi: 17.07.2024.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2024). *Eğitim İstatistikleri*. <https://istatistik.meb.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 09.08.2024.
- Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kuruluşu. (2024). *Sayılarla OSB'ler*. <https://osbuk.org/view/sayilarlaosb/osbliste.php>. Erişim Tarihi: 18.07.2024.
- Sağlık Bakanlığı. (2024). *Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2022*. <https://www.saglik.gov.tr/TR-103184/saglik-istatistikleri-yilligi-2022-yayinlanmistir.html>. Erişim Tarihi: 13.08.2024.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2019a). *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2017)*. <https://www.sanayi.gov.tr/merkez-birimi/b94224510b7b/sege>. Erişim Tarihi: 11.07.2024.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2019b). *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2017)*. <https://www.sanayi.gov.tr/merkez-birimi/b94224510b7b/sege/ilce-sege-raporlari>. Erişim Tarihi: 11.07.2024.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2022). *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması SEGE-2022*. <https://www.sanayi.gov.tr/merkez-birimi/b94224510b7b/sege/ilce-sege-raporlari>. Erişim Tarihi: 11.07.2024.
- Sosyal Güvenlik Kurumu. (2024). *SGK Veri Uygulaması*. <https://veri.sgk.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 17.07.2024.
- Ticaret Bakanlığı. (2024). *Faaliyet İllerine Göre İstatistik Tabloları*. <https://ticaret.gov.tr/data/6639d3ca13b876b26075ac38/Faaliyet%20%C4%B0lleri%202024%20Haziran%20Verileri.xlsx/>. Erişim Tarihi: 17.07.2024.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024a). *Bölgesel İstatistikler*. <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/anaSayfa.do?dil=tr>. Erişim Tarihi: 11.07.2024.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2024b). *İl Düzeyinde İşgücü İstatistikleri, 2023*.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Il-Duzeyinde-Isgucu-Istatistikleri-2023-53838&dil=1>. Erişim Tarihi: 18.07.2024.

Türkiye İstatistik Kurumu Van Bölge Müdürlüğü. (2018). *İranlı Ziyaretçilerin Van Ekonomisine Katkısı ve Beklentileri Araştırması*.

<https://www.daka.org.tr/panel/files/files/yayinlar/Iranli%20Ziyaretcilerin%20Van%20Ekonomisine%20Katkisi%20ve%20Beklentileri%20Arastirmasi.pdf>. Erişim Tarihi: 08.08.2024.

Türk Patent ve Marka Kurumu. (2024a). *Resmi İstatistikler*.

<https://www.turkpatent.gov.tr/istatistikler>. Erişim Tarihi: 08.08.2024.

Türk Patent ve Marka Kurumu. (2024b). *Türkiye'nin Coğrafi İşaretleri*.

<https://ci.turkpatent.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=65>. Erişim Tarihi: 08.08.2024.

Türk Patent ve Marka Kurumu. (2024c). *Veritabanı*. <https://ci.turkpatent.gov.tr/veri-tabani>. Erişim Tarihi: 08.08.2024.

Yükseköğretim Kurulu. (2024). *Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi*.

<https://istatistik.yok.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 12.08.2024.